

УДК 321.01+327:323.1

Оригинални
научни рад

Српска политичка мисао
број 1/2014.
год. 21. vol. 43.
стр. 159-175.

Младен Бајагић

Криминалистичко-полицијска академија у Београду

Маја Ружић

Криминалистичко-полицијска академија у Београду

КОНЦЕПТ НАЦИОНАЛНОГ ИНТЕРЕСА У ТЕОРИЈИ МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА*

Сажетак

Концепт националног интереса временом је постао део свакодневног политичког, али и политиколошког речника. Данас тешко да можемо наићи на расправе о спољној политици и националној безбедности у којима концепт националног интереса не заузима централно место. Научна литература која анализира и користи овај концепт је једна од најобимнијих тематских области у међународним односима. Стога, интересовање за изучавање националног интереса још увек не јењава, о чему сведочи пораст научних радова који се баве овом темом. Без обзира на широку прихваћеност, дефиниција националног интереса није нешто око чега у академској и професионалној заједници постоји сагласност. У овом раду се анализира концепт националног интереса кроз развој теорије међународних односа и, унутар ње, различитих истраживачких праваца, а у средишту су теоријски основи концепта националног интереса и класификација тих интереса, као и питање да ли се национални интерес треба посматрати као средство политичке анализе или средство политичке акције.

Кључне речи: национални интерес, политички концепт, спољна политика, друштвени интерес, међународни интерес

* Рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта «Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција». Пројекат финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179045), а реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2011–2014). Руководилац пројекта је проф. др Саша Мијалковић.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС: СРЕДСТВО ПОЛИТИЧКЕ АНАЛИЗЕ ИЛИ СРЕДСТВО ПОЛИТИЧКЕ АКЦИЈЕ

У политичкој теорији и теорији међународних односа је дуго присутна широка дебата која за предмет анализе има дефинисање концепта националног интереса. Имајући у виду различита теоријска полазишта, анализи концепта националног интереса се прилази на различите начине. Поред дефиниције националног интереса, највећи академски спорови су око времена настанка, природе, обима, промењивости и аналитичке основаности концепта националног интереса. У постојећим теоријским радовима се прави јасна разлика између националног интереса као аналитичког концепта и националног интереса као концепта којим се оправдана конкретна политичка позиција. Наиме, национални интерес као аналитички концепт (или као средство политичке анализе) објашњава, описује и процењује узроке и адекватност државне спољне политике. За разлику од овог приступа, у свакодневном политичком животу концепт националног интереса се користи за легитимизацију конкретних политичких акција и позиција, односно, концепт се представља као средство политичке акције. Афирмацији ове дистинкције допринео је посебно Џејмс Росено (*James Rosenau*), који истиче да се у основи схватања националног интереса и као средства политичке анализе и као средства за политичку акцију, налази жеља за општом добробити друштва (државе, нације).¹⁾

Концепт националног интереса се првенствено употребљавао у самој политичкој пракси као средство за оправдање државничких стратегија, и тек касније, развојем науке о међународним односима, налази и аналитичку примену у науци. На прве трагове онога што се данас подразумева под националним интересом као средством за остварење политичких циљева указао је Чарлс Бирд (*Charles Beard*), који истиче да се концепт националног интереса јавља са настанком модерних националних држава у XVI и XVII веку. Тада у Енглеској и Италији настаје нешто што се може описати као *национални интерес* који потискује до тада свеприсутни мобилишући концепт државног разлога (*'raison d'état'*) и замењује га националним или јавним интересом.²⁾ Мада се често изме-

1) Упореди: J. Rosenau, "National Interest", In D. Sills (ed), *International Encyclopaedia of the Social Sciences*, Crowell Collier and Macmillan, New York, 1968.

2) C. Beard, *The Idea of National Interest: An Analytical Study in American Foreign Policy*, Macmillan, New York, 1934, pp. 22-24.

ђу националног интереса и концепта *'raison d'état'* ставља знак једнакости, то није исправно. Концепт *'raison d'état'* јесте претеча националног интереса, али се не може поистоветити са њим. Доктрину државног разлога формулисао је Макијавели у свом *Владаоцу*, у коме се износе принципи практичне владавине, чија је сврха системска интеграција друштва пре настанка модерне државе.³⁾ Интерес је у оквиру ове доктрине представљен као интерес владара чији је основни циљ да обезбеди опстанак државе.⁴⁾ С обзиром да Макијавели не прави отклон од схватања да је власт монарха његово “божанско право”, не изненађује теза да је управо монарх, као носилац суверенитета, тај који формулише и штити интерес државе.⁵⁾

Са Бирдом се слаже и Џозеф Френкел (*Joseph Frankel*) који истиче да се концепт националног интереса није могао јавити прије настанка модерне националне државе у XVI веку. Наиме, због недостатка јасног разграничења између културних и политичких заједница концепт нације, па и националног интереса, немогуће је пронаћи у античкој Грчкој и ренесансној Италији. Тада се концепт интереса везује за уске политичке заједнице као што су тадашњи градови-државе, који почивају на уском схватању политичког идентитета, чије се границе подударају са границама моћи и богатства саме заједнице. С обзиром да је царство потиснуло питање националног идентитета као основа политичке заједнице, концепт националног интереса остао је непознаница и за време Римског царства.⁶⁾ Током Средњег века држава је била само заједница у којој људи живе, док се њихова лојалност налазила у рукама аристократа који су чинили државу, а не саме државе. Тек када је Француска револуција потиснула доктрину “божанског права краљева”, држава постаје средство за остваривање права и амбиција нације. Тада и Жан-Жак Русо (*Jean-Jacques Rousseau*) у „Друштвеном уговору“ износи тезу да суверенитет почива у народу. Држава је само политичка заједница створена од стране људи путем друштвеног уговора, истиче Русо, а суверенитет је управо један од најосновнијих националних интереса.⁷⁾ Нација постаје објекат националног

3) О Макијавелијевим схватањима политике и моћи види у: В. Станковић Пејановић, „Политика као моћ код Макијавелија и Ничеа“, *Српска политичка мисао*, бр. 2/2013, стр. 11-29.

4) F. Meinecke, *Machiavellianism: The Doctrine of Raison d'État: Its Place in Modern History*, New Brunswick, London, 1998, p. 10.

5) Опширније у: Н. Макијавели, *Владаоци*, Дерета, Београд, 2005.

6) J. Frankel, *National Interest*, Pall Mall, London, 1970, p. 21.

7) J. J. Rousseau, *Social Contract*, The Business Press, Richmond, 1980, p. 27.

интереса, а појединци, путем друштвеног уговора, своју оданост стављају у руке државе.⁸⁾

Ширењем грађанских и политичких права, државе се намеће као средство остварење интереса свих чланова нације. Држава формулише и спроводи национални интерес у чијој основи се налази воља целе нације. Међутим, тако одређен национални интерес је нужно супротан интересу других држава-нација. Из тих разлога национални интерес постаје окосница спољне политике и међународних односа у целини. Крајем XIX века амерички теоретичар Алфред Махан (*Alefred T. Mahan*) истиче да национални интерес чини прво полазиште сваке спољнополитичке стратегије, док Џорџ Вашингтон (*George Washington*) истиче да не треба очекивати да владе поступају по било ком другом основу осим националном интересу.⁹⁾

Захваљујући оваквим тумачењима националног интереса амерички теоретичари постају и творци првих теорија о националном интересу као средству политичке анализе, које се јављају након Првог светског рата, док ће њихов процват уследити тек после Другог светског рата. Разлог томе је промена перцепције у широј јавности шта је то спољна политика њихове земље, односно шта је њен национални интерес. Наиме, жртве и страдања која су са собом донели светски ратови указали су на потребу да спољна политика државе буде јасно представљена, процењена и одобрена од стране јавности. Сходно томе, национални интерес се поставља као средство којим ће се конкретна спољнополитичка стратегија објаснити, а Чарлс Бирд је међу првима развио концепт националног интереса као средства спољнополитичке анализе. Конципирајући национални интерес на тај начин, Бирд прави разлику између националног и јавног интереса, који је по њему више усмерен на унутрашња питања једне државе.¹⁰⁾

Процват теорија о националном интересу у XX веку уследио је и због настојања академске и друштвене заједнице да разуме разлоге који су довели до Другог светског рата, и због настојања да се дође до сазнања да ли су се катастрофалне ратне последице могле избећи. Полазећи од претпоставке да је до светског рата дошло због британске и француске попустљивости према Хитлеру и аме-

8) Упореди: А. Милетић, *Национални интерес у америчкој теорији међународних односа*, Савремена администрација, Београд, 1978.

9) А.Т. Mahan, "The Problem of Asia", *The Interests of America in Seapower – Present and Future*, Sampson Low, Marston and Company, London, 1898, pp. 97, 187.

10) С. Beard, *The Idea of National Interest: An Analytical Study in American Foreign Policy...*, *op. cit.*

ричке политике изолационизма, теоретичари се окрећу концепту националног интереса као средству анализе примерености и ефикасности прошлих, садашњих и будућих спољнополитичких стратегија. Они закључују да је Други светски рат показао да је спољна политика поменуте три силе била у целости погрешна и супротна њиховим националним интересима. Као такав, национални интерес је дефинисан као објективна категорија, која полази од разумевања политичких прилика онаквих какве јесу. На сличан начин национални интерес дефинише и Ханс Моргентхау (*Hans Morgenthau*) који, стављајући концепт националног интереса у средиште теоријских разматрања, истиче да је национални интерес незаобилазно полазиште сваке спољнополитичке стратегије. Сходно томе, циљеви спољне политике морају бити дефинисани у складу са националним интересом.¹¹⁾ Иако на дефиницију националног интереса у конкретном моменту утичу политичке и културне прилике у једној земљи, Моргентхау сматра да је национални интерес увек дефинисан кроз призму моћи, и као такав је увек објективан. Тако дефинисан национални интерес представља, у било ком моменту, количину моћи којим држава располаже у односу на друге државе, независно да ли је те чињенице њено становништво свесно или не.¹²⁾

У теорији не постоји сагласност у погледу објективног карактера националног интереса. Знатан део литературе тврди да национални интерес зависи од контекста, али и од аспирација и перцепција оних који га дефинишу. Питање које многи аутори постављају је због чега се државе понашају како се понашају у односу на друге државе. Одговор који предлажу је да свака држава тежи да оствари своје најзначајније интересе. Међутим, ти интереси нису објективно дати, већ чине збир преференци чланова државе које се мењају у складу са променом околности. Сходно томе, намеће се полазиште да је интерес субјективна категорија.¹³⁾ Додатну потпору “субјективности” националног интереса дају аутори који се баве проучавањем процеса одлучивања. Наиме, с обзиром да је национални интерес вредносна категорија, јер се бави оним шта људи желе, немогуће је говорити о његовој непромењивости, чак и кроз призму моћи. Аутори тврде да национални интерес рефлектује жеље и захтеве становништва једне државе, те га је из тих разлога најлакше проучавати кроз одлуке државних званичника. Едгар

11) H. J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (7th ed), McGraw Hill Education, New York, 2005, pp. 5 etc.

12) Ibid.

13) Опширније у: А. Милетић, *op. cit.*

Фурнис (*Edgar S. Furniss*) и Ричард Снајдер (*Richard C. Snyder*) тврде да је национални интерес оно што званичници једне државе настоје да сачувају и постигну, односно национални интерес је све оно што носиоци власти одлуче да спада у ту категорију.¹⁴⁾ По Џозефу Нају (*Joseph Nye*) национални интерес није ни субјективна ни објективна категорија, већ је и субјективан и објективан, условљен и концептом моћи (количином моћи којом држава располаже у односу на друге) и вредностима (за које се чланови једне државе залажу). *Национални интерес је шири од стратешких интереса једне земље, али је стратешки интерес средиште националног интереса.* Основна функција овако дефинисаног националног интереса, који узима у обзир оно што становници једне државе желе, је да подстакне расправе политичких одлучиоца о томе каква спољнополитичка стратегија њихове државе треба да буде.¹⁵⁾

Без обзира на допринос објективистичких и субјективистичких мишљења у дефинисању националног интереса као средства политичке анализе, данас је присутан недостатак научне литературе која у средиште проучавања ставља национални интерес као аналитички механизам. Разлози су бројни. Прво, и сам појам нације је недовољно јасно дефинисан, па је и недовољно јасно чији сви интереси улазе у оно што се дефинише као национални интерес. Да ли се границе националног интереса поклапају са државним границама, или их превазилазе, како би обухватиле интересе свих чланова једне нације који нужно не живе у једној држави? Уколико прихватимо последње одређење националног интереса јавља се проблем, јер су данас све државе хетерогене политичке заједнице које чине припадници различитих етничких, културних, друштвених и верских група. Из тих разлога, аутори полазе од тога да се границе националног интереса поклапају са државним границама и да је национални интерес заправо “друштвени интерес”, односно интерес свих чланова једне државе. Надаље, национални интерес је ретко сам по себи очигледан, а уколико национални интерес постоји као такав, питање је који су механизми за његово идентификовање на располагању аналитичарима. Како би превазишли овај проблем, аутори се често ослањају на проучавање процеса одлучивања у спољној политици. Наиме, уколико су неки спољнополитички интереси важнији од других, сами политички одлучиоци ће то стање препознати као национални интерес и, складу са њим, се

14) E.S. Furniss, and R.C. Snyder, *An Introduction to American Foreign Policy*, Rinehart, New York, 1955.

15) J. S. Nye, *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go it Alone*, Oxford University Press., New York, 2002, p. 139.

и понашати. Међутим, уколико прихватимо, као што тврде субјективисти, да је национални интерес вредносна категорија, тешко је замислити постизање националног консензуса о томе који су најважнији интереси којим би једна држава требала да тежи.

КЛАСИФИКАЦИЈА НАЦИОНАЛНОГ ИНТЕРЕСА

С обзиром да је веома тешко одредити када се концепт националног интереса користи као средство политичке акција, а када као средство политичке анализе, Џозеф Френкел у књизи „*Национални интерес*“ предлаже дефинисање националног интереса кроз три нивоа класификације. На првом нивоу се налазе *дугорочни национални интереси* којима држава тежи, који произилазе из њене историје, идеологије, броја становника, расположивих ресурса и географског положаја. Ти интереси су нормативни по свом карактеру, што значи да постоје независно од тога да ли су политички одлучиоци са њима упознати или не. Ови интереси представљају непромењиве, објективне критеријуме за евалуацију конкретних спољнополитичких стратегија. За разлику од њих, *краткорочни интереси* су по карактеру дескриптивни и произилазе из свакодневне политике; то су управо интереси које држава најчешће и слиједи. Такви интереси обично одређују конкретне државне политике, а произилазе из преференци владајућих политичких елита. Поред дугорочних и краткорочних националних интереса, Френкел наводи и национални интерес виђен као средство за процену, објашњење и критику конкретних спољнополитичких одлука.¹⁶⁾ Међутим, тешко да се Френкеловом трочланом одређену националног интереса нема шта замерити. Наиме, Рејмон Арон (*Raymond Aron*) сматра да је сваки покушај да се концепт националног интереса дефинише унапред осуђен на пропаст, и да су национални интереси које државе следе привремени, промењиви и зависни од контекста, те да и у самој држави тешко да постоји сагласност око тога шта је заправо њен национални интерес.¹⁷⁾

Ханс Моргентау прави јасну разлику између примарног/виталног и секундарног националног интереса. Витални национални интерес се односи на очување политичког територијалног и кул-

16) J. Frankel, *National Interest*, Pall Mall, London, 1970, pp. 33-35.

17) R. Aron, *Peace and War*, Weidenfeld and Nicholson, London, 1966.

турног идентитета једне државе.¹⁸⁾ О очувању ових интереса држава не може правити компромис. За разлику од примарних интереса, о секундарним националним интересима се може преговарати, па је ове интересе и теже дефинисати. Обично, секундарни интереси нису кључни за обезбеђење суверенитета једне државе, што не значи да у одређеним околностима такви интереси не могу прерасти у виталне националне интересе. Моргентау прави разлику и између трајних и привремених, и општих и посебних националних интереса. Трајни национални интереси се не мењају у току дужег временског периода, док привремене националне интересе у великој мери одређују политички одлучиоци, зависно од датог политичког контекста. Општи национални интереси су они који дефинишу спољну политику државе према свима или већини других чланица међународног система. За разлику од њих, појединачни национални интереси су јасно дефинисани у погледу простора и времена на који се односе, и чине спецификацију општих националних интереса.¹⁹⁾

Полазећи од наведене класификације, у литератури о међународним односима се често наводи и класификација на променљиве и непроменљиве националне интересе. Непроменљиви национални интереси су константа спољнополитичке стратегије сваке државе, њихово постојање директно је везано за њен опстанак, и то су: територијални интегритет, државна независност, суверенитет и економски развој. Променљиви национални интереси могу бити дугорочни, средњорочни и краткорочни. Дугорочни национални интереси су често врло стабилни, и условљавају и усмеравају спољну политику државе у дужем временском периоду. Пример ових интереса је индустријска модернизација, еколошка стабилност и развој одбрамбених капацитета. Средњорочни национални интереси су ограничени на тачно одређен временски период, који обично не превазилази интервал од неколико деценија. Краткорочни интереси су најчешће склони променама, и у највећој мери зависе од политичког контекста. Најчешће, у такве интересе спадају конкретне спољнополитичке стратегије према одређеном питању.²⁰⁾ По приоритету национални интереси могу бити егзистенцијални, витални, важни и маргинални. Егзистенцијални интереси су везани за оп-

18) О културолошком аспекту националног идентитета у: М. Пешић, „Национални идентитет: између континуитета и променљивости“, *Српска политичка мисао*, бр. 3/2012, стр. 103-132.

19) H.J. Morgenthau, *The Impasse of American Foreign Policy*, The University of Chicago Press, Chicago, 1962, p. 191.

20) Y. Xue-Tong, *Analysis of China's National Interests*, James Martin Center for Nonproliferation Studies, Monterey, 2002, p. 20.

станак и безбедност становништва државе, опстанак њеног политичког система и економске стабилност. Пример тих интереса су, поред заштите сваког члана политичке заједнице, територијални интегритет, политичка и економска независност државе. Витални интереси једне државе се односе на стабилност њеног међународног окружења уопште, слободан избор развојних и других стратегија, али и очување положаја и угледа у међународној заједници. У важне националне интересе спадају конкретне политичке и економске стратегије: привлачење страних инвестиција, одржање стабилности у међународном поретку, побољшање билатералних односа. Маргинални интереси су интереси који не утичу битно на националну безбедност државе.

Надаље, значајна је класификација националних интереса по обиму, односу у зависности од броја држава које такве интересе имају у склопу својих спољно-политичких стратегија. У складу са овим критеријума, разликујемо опште, посебне и појединачне националне интересе. Општи национални интереси су интереси које настоје да остваре све чланице међународног система. Пример таквих интереса су заштита суверенитета, територијалног интегритета и добробити становништва. Посебни национални интереси су заступљени у спољно-политичким стратегијама неких држава. Код великих сила ти интереси се односе на очување водећих позиција, како у регионалном тако и у међународном поретку, али и ступање у различите врсте међународних савеза. Појединачни национални интереси се односе само на интересе конкретне државе који се разликују од појединачних интереса других држава.²¹⁾

При дефинисању и класификацији националног интереса нужно је истаћи разлике које постоје између концепта националног интереса и концепта међународног интереса. Наиме, међународни интерес, за разлику од националног интереса, за свој објекат има добробит целог човечанства и као такав заједнички је свим чланицама међународне заједнице. Из тих разлога међународни интерес се може одредити и као глобални или интернационални интерес, и као такав представља заједнички именилац националних интереса свих држава. Пример глобалних интереса су тежња ка миру, одржив еколошки систем, стабилан финансијски поредак.²²⁾ Међутим, сви аутори се не слажу са наведеном констатацијом. Моргентау тврди да након успона националних држава тешко да се може

21) Ibid. 21.

22) S. Brown, World Interests and the Changing Dimension of Security, In M.T. Klare and Y. Chandrani (eds), *World Security: Challenges for a New Century*, Martin's Press., New York, 1998, p. 8.

говорити о лојалности неком другом облику политичке заједнице. Уколико и постоји глобализам, сматра Моргентау, онда је то начин да поједине државе сопствене вредности и интересе наметну другим члановима међународне заједнице.²³⁾ Дебата о компатибилности националног и међународног интереса присутна је и у круговима практичара спољне политике. Тако Арнолд Волферс (*Arnold Wolfers*) и Хенри Кисинџер (*Henry Kissinger*) тврде да спољна политика заснована на међународним интересима није поуздана.²⁴⁾ Међутим, међународни интереси могу да прерасту у националне интереси и то у три случаја. Прво, општеприхваћени национални интереси аутоматски прерастају у међународне интересе, а пример је поштовање међународних конвенција свих чланица међународне заједнице. Други случај је када се национални интереси између различитих држава међусобно допуњавају и прерастају у међународни интерес. Пример је успостављање различитих економских заједница. Коначно, последњи пример је дефинисање заједничких међународних интереса у циљу избегавања сукоба између појединачних националних интереса. Таква врста интереса је потписивање уговора о ограничењу ширења нуклеарног наоружања у циљу спречавања нуклеарног сукоба.²⁵⁾

КОНЦЕПТ НАЦИОНАЛНОГ ИНТЕРЕСА У ТЕОРИЈАМА МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА

Разматрајући концепт националног интереса Кенет Волц (*Kenneth Waltz*) истиче да тврдњу да држава тежи да обезбеди свој опстанак и оствари свој национални интерес добија на значају само уколико можемо да утврдимо на који начин се држава понаша у складу са својим националним интересом.²⁶⁾ Међутим, различита теоријска упоришта у теорији међународних односа имају различита виђења о томе шта чини национални интерес једне државе. Најочигледније разлике су између традиционалних и конструктивистичких теорија, мада ће у овом раду бити изнето схватање националног интереса из угла реалистичке, либералне и конструк-

23) H.J. Morgenthau, *Politics Among Nations*, op. cit., pp. 410-411.

24) A. Wolfers, *Discord and Collaboration – Essays on International Politics*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1962, p. 148; H. Kissinger, “Central Problems of America’s Foreign Policy”, *U.S. Foreign Policy* 1972, pp. 71-72.

25) Y. Xue-Tong, *Analysis of China’s National Interests*, op. cit., p. 25.

26) K.W. Waltz, *Theory of International Relations*, Mass: Addison-Wesley, Reading, 1979, p. 134.

тивистичке традиције. Како истиче Скот Бурчил (*Scott Burchill*), у оквиру сваке од ових теорија концепт националног интереса заузима различиту позицију. У неким ситуацијама национални интерес се налази у основи теоријског оквира, као што је случај са реализмом, док је у другим случајевима само средство рационализације одређених политичких потеза.²⁷⁾ Полазећи од ове констатације прво ће бити размотрен положај националног интереса у оквиру традиционалног разумевања међународних односа, односно у оквиру реализма и нео-реализма, у којима је концепт националног интереса, као полазишта међудржавних односа, и зачет. Концепт националног интереса заузима важно место и у теоријским оквирима либерализма и конструктивизма. Јута Валдеш (*Jutta Weldes*) наводи са позиције конструктивистичке теорије да је национални интерес битан за међународне односе из два разлога. Прво, кроз национални интерес политички одлучиоци постају свесни циљева које спољно-политичка стратегија њихове државе треба да следи. Друго, национални интерес је средство или механизам преко кога се обезбеђује легитимитет и политичка подршка конкретних спољнополитичких потеза. Из наведеног Валдеш закључује да је концепт националног интереса изузетно моћно средство конституисања и легитимизације државних политика.²⁸⁾

Реализам је далеко најутицајнија и најдоминантнија теорија у оквиру науке о међународним односима.²⁹⁾ Ни једна теорија међународних односа није дала толики допринос развоју науке о међународним односима као реалистичка традиција. Као што и само име сугерише, реализам настоји да опише међународну политику онакву каква јесте, дистанцирајући се на тај начин од вредносног полазишта о томе каква та политика треба да буде. Полазећи од тога, аутори који припадају реалистичкој струји у проучавању међународних односа описују свет као небезбедно место, у коме су сукоби на жалост инхерентни. Субјекти тако конципираних међународних односа искључиво су државе, а њихово понашање у међународној арени се може разумети само кроз односе моћи и положај доминантних великих сила. Из тих разлога аутори који за-

27) S. Buchill, *The National Interest in International Relations Theory*, Pelgrave Macmillan, New York, 2005, p. 4.

28) J. Weldes, "Constructing National Interest," *European Journal of International Relations*, No. 2-3, 1996, p. 276.

29) О реализму детаљније у: J. Donnelly, *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, New York, 2000; J.J. Mearsheimer, „Realism, the Real World, and the Academy“, In M. Brecher, and F.P. Harvey (eds), *Realism and Institutionalism in International Studies*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2002, pp. 23-33.

ступају ову теорију су јако скептични према тежњи за постизањем мирнијег и праведнијег светског поретка. Светски поредак обележавају несигурност, конфликти и такмичење између држава. Такво стање тешко може да се промени, с обзиром да је светски поредак по својој природи анархичан.³⁰⁾

У оквиру реалистичке традиције концепт националног интереса је присутан како у оквиру струје класичног реализма тако и у оквиру нео-реализма. Класични реализам национални интерес дефинише чињеницу објективне реалности, с обзиром да су најважнији интереси једне државе више него очигледни. Најзначајнији заступник овог приступа је Моргантау, чија је књига “Политика међу нацијама” поставила основе класичног реализма. Моргантау кроз концепт националног интереса, дефинисаног кроз призму моћи, дефинише и основне принципе класичног реализма. За класични реализам жеља за стицањем што више моћи је основно обележје сваке државе, а основни покретач међународног система у коме државе егзистирају је стратешка предност. По Моргантау, национални интерес виђен као однос моћи представља основно средство преко кога реализам анализира међународне односе.³¹⁾ Као такав, он повезује рационално настојање да се разуме међународна политика и догађаји, чињенице и односи које ту политику чине. Дефинисан као однос моћи, национални интерес представља објективну категорију чија је применљивост по свом карактеру универзална. Национални интереси су по свом карактеру трајни, а сходно томе они превазилазе партијске политике, али и промене у владајућим структурама, што их чини незамењивим у формулисању спољне политике. Међутим, национални интерес по овом аутору није концепт чије је значење дефинисано једном за увек. Напротив, национални интерес је условљен конкретним политичим и културним контекстом у оквиру кога се спољнополитичка стратегија формулише.³²⁾ Национални интерес се обично дефинише у односу на стратешку и економску моћ³³⁾ којом једна држава располаже, али такви критеријум се могу и променити. Зависно од околности у односима међу државама, може преовладати и економска моћ, војна моћ или културни утицај (моћ).

30) Упореди: J. Baylis, „International and Global Security in the Post-Cold War Era“, In J. Baylis and S. Smith, *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations* (second edition), Oxford University Press, New York, 2001, p. 257.

31) H.J. Morgenthau, *Politics Among Nations*, *op. cit.*, pp. 5-16, etc.

32) H. J. Morgenthau, “Negotiations or War?”, *The New Republic*, November, 1962, pp. 10, 11.

33) О концепту моћи детаљније: R.O. Koehane and J.S Jr. Nye, *Power and Interdependence* (3rd ed), Longman, New York, 2001, p. 7 etc.

Теорија нео-реализма и њен оснивач Кенет Волц праве отклон од схватања класичног реализма, заступајући тезу да се међународна политика може схватити као систем са тачно утврђеном структуром. Таква структура је по својој природи анархична, што за последицу има несигурност међународног поретка и тежњу његових чланица за што већом количином моћи која за циљ има очување њихове позиције у систему.³⁴⁾ С обзиром да нео-реализам има различит однос према концепту моћи у односу на класични реализам, разумљиво је да је и однос према концепту националног интереса у оквиру ове традиције реализма видно другачији. Наиме, национални интерес заступници нео-реализма виде као нужну последицу природе структуре међународног система. Национални интерес произилази из међународног система и намеће се по аутоматизму као компонента спољно-политичке стратегије његовим чланицама. За разлику од Моргентау, који тврди да одлучиоци могу да бирају да ли да уваже или не национални интерес, Волц тврди да национални интерес сам по себи дат, те да по аутоматизму утиче на понашање политичких одлучиоца, хтели то они или не. Сходно томе, државе се понашају у складу са могућностима и ограничењима које им поставља међународни систем.³⁵⁾

Корени теоријских полазишта либерализма у међународним односима датирају из XVIII и XIX века. Тада настају идеје о успостављању мира у свету ширењем демократије, слободне трговине и успостављања колективне безбедности. За разлику од реализма, либерализам тврди да је мир нормално стање у међународним односима, а оно произилази из природе људи која је мирољубива и склона сарадњи. Теоретичари либералних уверења такође истичу да су ратови продукт настојања милитаристичких и недемократских држава да остваре своје уске интересе. За разлику од њих либералне, демократске државе које почивају на поштовању људских права и слобода, поштовању имовинских права и представничкој власти, немају такве пориве ка међународним сукобима. Стога, светски мир се може успоставити само кроз ширење либералних и демократских облика владавине. Мајкл Дојл (*Michael Doyle*) наводи да, када грађани, који носе терет ратних сукоба, бирају своје представнике у органима власти, избијање рата је немогуће.³⁶⁾ Дојл додаје и да су либералне демократије јединствене по свом настојању да успоставе мирољубиве односе међу собом који су директна

34) Упореди: K.N. Waltz, *Theory of International Politics*, Random House, New York, 1979.

35) R.H. Jackson and G. Sorensen, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Oxford University Press, New York, 2003, pp. 87-88.

36) M. Doyle, "Liberalism and World Politic", *American Political Science Review*, Vol.80, No.4, 1986, pp. 1151.

последица функционисања принципа демократских институција на којима либералне државе почивају. Ипак, то не значи да су односи либералних демократија и недемократских држава нужно мирољубиви.³⁷⁾ Наиме, теоретичари либерализма се залажу да се концепт националног интереса треба фокусирати на успостављање мира и мирољубивих односа између чланица међународног система, а начин за то је замена политике моћи концептом колективне безбедности, који би обезбедио успостављање очување мира на принципима сарадње и поверења, пре свега помоћу колективне безбедности.³⁸⁾

Последње деценије развоја међународних односа обележио је снажан развој конструктивистичких теорији, мада је тешко говорити само о утицају конструктивизма као једне теорије ако се узме у обзир успон феминизма, постмодернизма и постпозитивизма. Иако је тешко установити заједничка полазишта наведених правца у конструктивистичкој теорији, Роберт Џексон (*Robert Jackson*) истиче да ова теорија заступа тезу да не можемо говорити о објективној реалности када су у питању односи међу људима. Њихово кључно полазиште је друштвено конструисана перцепција друштвене реалности, па и међународних односа. Реалност не постоји као таква, већ је резултат интер-субјективних односа.³⁹⁾ Надаље, политичка реалност, као и међународни односи, не постоје независно од перцепција чланова једне заједнице. Заправо, припадници конструктивистичког правца истичу да су односи међу државама резултат идеја и вредности које свака држава са собом носи. Александар Вент (*Alexander Wendt*) наглашава да не постоји објективна стварност у међународним односима која би била имуна на утицаје идеја, убеђења, праксе и институција које државе стварају међу собом. Анархија међународног система није сама по себи дата, она је резултат понашања држава у међународном поретку.⁴⁰⁾ На истом трагу, важност и утицај моћи није нешто дато, већ је резултат свееног деловања чланица међународног система. Сходно томе, променом таквих пракси држава доћи ће и до промене начина на који међународни поредак функционише. Кључну улогу у промени перцепције међународног окружења од стране његових чланица имају идеје и вредности на којима државе темеље своје спољно-

37) Ibid.

38) Више о либерализму у: М. Бајагић, *Међународна безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012, стр. 167 и даље.

39) R. Jackson, *The Global Covenant*, Oxford University Press, New York, 2000, p. 33.

40) Детаљније: А. Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999; А. Wendt, „Anarchy Is What States Make It: The Social Construction of Power Politics“, *International Organization*, Vol. 46, No. 2, 1992, pp. 412-415.

политичке стратегије.⁴¹⁾Из тих разлога, концепт националног интереса је друштвена конструкција чији је значај изузетан с обзиром да у највећој мери условљава понашање државе. Као друштвена конструкција, национални интерес по конструктивистима у највећој мери зависи од политичког и социјалног контекста у коме се формулише спољна политика.

ЛИТЕРАТУРА

- R. Aron, *Peace and War*, Weidenfeld and Nicholson, London, 1966.
- J. Baylis and S. Smith, *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations* (second edition), Oxford University Press, New York, 2001.
- М. Бајагић, *Међународна безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012.
- C. Beard, *The Idea of National Interest: An Analytical Study in American Foreign Policy*. Macmillan, New York, 1934.
- S. Buchill, *The National Interest in International Relations Theory*, Pelgrave Macmillan, New York, 2005.
- J. Donelly, *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, New York, 2000.
- M. Doyle, "Liberalism and World Politic." *American Political Science Review*, Vol 80, No. 4/1986, pp. 1151-1169.
- J. Frankel, *National Interest*. Pall Mall, London, 1970.
- E.S. Furniss and R.C. Snyder, *An Introduction to American Foreign Policy*. Rinehart, New York, 1955.
- R. Jackson, *The Global Covenant*. Oxford University Press, New York, 2000.
- R.H. Jackson and G. Sorensen, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford University Press, New York, 2003.
- R.O. Keohane and J.S Jr. Nye, *Power and Interdependence* (3rd ed), Longman, New York, 2001.
- H. Kissinger, "Central Problems of America's Foreign Policy", In: *U.S. Foreign Policy*. People's Press, Shanghai, 1972.
- M.T. Klare and Y. Chandrani (eds), *World Security: Challenges for a New Century*, Martin's Press., New York, 1998.
- A.T. Mahan, *The Interests of America in Seapower – Present and Future*. Sampson Low, Marston & Co, London, 1898.
- Н. Макијавели, *Владацац*, Дерета, Београд, 2005.
- J. J. Mearsheimer, „Realism, the Real World, and the Academy“ In M. Brecher, and F.P. Harvey (eds), *Realism and Institutionalism in International Studies*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2002, pp. 23-33.
- F. Meinecke, *Machiavellianism: The Doctrine of Raison d'État: Its Place in Modern History*, New Brunswick, London, 1998.
- А. Милетић, *Национални интерес у америчкој теорији међународних односа*, Београд: Савремена администрација, Београд, 1978.

41) S. Buchill, *The National Interest in International Relations Theory*, op. cit., pp. 186-187.

- H. J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (7th ed) Mc Graw Hill Education, New York, 2005.
- H. J. Morgenthau, *The Impasse of American Foreign Policy*. The University of Chicago Press, Chicago, 1962.
- H. J. Morgenthau, "Negotiations or War?." *The New Republic*. November, 1962.
- J. S. Nye, *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go it Alone*, Oxford University Press, New York, 2002.
- М. Пешић, „Национални идентитет: између континуитета и променљивости“, *Српска политичка мисао*, бр. 3/2012, стр. 103-132.
- J. J. Rousseau, *Social Contract*, The Business Press, Richmond, 1980.
- D. Sills (ed), *International Encyclopaedia of the Social Sciences*, Crowell Collier and Macmillan, New York, 1968.
- В. Станковић Пејановић, „Политика као моћ код Макијавелија и Ничеа“, *Српска политичка мисао*, бр. 2/2013, стр. 11-29.
- Y. Xue-Tong, *Analysis of China's National Interests*. James Martin Center for Non-proliferation Studies, Monterey, 2002.
- K. N. Waltz, *Theory of International Politics*, Random House, New York, 1979.
- J. Weldes, "Constructing National Interest", *European Journal of International Relations*, Vol. 2-3, 1996, pp. 275-318.
- A. Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- A. Wendt, „Anarchy Is What States Make It: The Social Construction of Power Politics“, *International Organization*, Vol. 46, No. 2, 1992, pp. 412-415.
- A. Wolfers, *Discord and Collaboration – Essays on International Politics*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1962.

Mladen Bajagic, Maja Ruzic

THE CONCEPT OF NATIONAL INTEREST IN INTERNATIONAL RELATIONS THEORY

Resume

The national interest is one of the most complex and difficult to define concepts in contemporary political theory and international relations theory. Previous scientific researches and shaping the concept of national interest, indicate that it can not be observed just theoretically, therefore the most influential representatives of political theory and international relations theory consider it a tool for political analysis as well as the means of political action at the same time. Evolving along with other key concepts of political theory (power, authority, security, etc.), the concept of national interest has many traditional definitions and contemporary theoretical ranges of understanding of its meaning, which follow its various and diverse classifications. On that path, taking into account the complex and turbulent changes in contemporary international political reality and new achievements of political theory,

the concept of national interest remains one of the central themes of modern political thought today and social sciences as a whole. What is certain is that the national interest is objective and subjective category at the same time, it is conditioned by the concept of power (the amount of power that a state has over other countries) and values (which members of the state - all citizens strive for). The main function of the national interest that is defined this way is to encourage the discussion of political decision makers about what the foreign policy strategy of their country should be in a particular context and time.

Key words: national interest, political concept, foreign policy, social interest, international interest

* Овај рад је примљен 25. јануара 2014. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 25. марта 2014. године.

